

9 Marte Meo in het onderwijs ¹¹⁸

Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de door Maria Aarts ontwikkelde begeleidingsmethode Marte Meo en wat het werken met deze methode heeft gebracht voor SBO De Evenaar. De kerngedachte van Marte Meo is dat de omgeving kinderen zou moeten uitdagen om zich op eigen kracht (Marte Meo) te ontwikkelen. Daarvoor is het belangrijk om zo goed mogelijk te kijken naar kinderen en hun omgeving. Tijdens de begeleiding worden er daarom regelmatig opnames gemaakt die beeld voor beeld geanalyseerd worden. Bij het bekijken van de opnames wordt minutieus gekeken waar het kind staat in zijn ontwikkeling om daar zo goed mogelijk bij aan te kunnen sluiten. Daarbij wordt tevens gekeken naar de omgeving van het kind: het gedrag van ouders en (andere) opvoeders.

Marte Meo wordt van oorsprong vooral toegepast in opvoedsituaties, maar wint steeds meer terrein in het onderwijs. In dit hoofdstuk wordt een voorbeeld uitgewerkt van de toepassing van Marte Meo in een schoolse leersituatie. Siem, een zevenjarige jongen die op SBO De Evenaar zit, staat in het voorbeeld centraal. In het voorbeeld wordt getoond hoe een Marte Meo OntwikkelingsDiagnose (MMOD) gemaakt kan worden door de opname van Siem goed te bekijken. Daarbij wordt tevens ingegaan op het gebruik van de checklists (met name de checklist 'samen-spelen') en de vervolgstappen die ondernomen kunnen worden om de ontwikkeling van Siem te stimuleren. Aan het eind van het artikel wordt besproken wat de betekenis van het werken met de begeleidingsmethodiek Marte Meo is voor een school als SBO De Evenaar.

9.1 Inleiding Marte Meo: op eigen kracht

Marte Meo is een ontwikkelingsondersteunend programma dat gebruikt wordt in alledaagse interactiemomenten (Aarts, 2000). Het programma werd in eerste instantie voornamelijk toegepast om kinderen met speciale ondersteuningsbehoeftes te ondersteunen in hun ontwikkeling. Dit gebeurt door opvoeders meer bewust te maken van hun eigen pedagogische kwaliteiten. Door het kennen en verder ontwikkelen van deze kwaliteiten zijn opvoeders in staat om een omgeving voor kinderen te creëren, waarin deze kinderen zich op eigen kracht kunnen ontwikkelen.

De laatste jaren wordt Marte Meo steeds meer gebruikt in schoolse leersituaties. Dit past binnen de tendens in het onderwijs om de interactievaardigheden van leraren meer centraal te stellen. Bij de SBL-competenties¹¹⁹ die voor leraren ontworpen zijn, worden de inter-persoonlijke en pedagogische kwaliteiten van de leraar expliciet ge-

¹¹⁸ Zie voor informatie over Marte Meo paragraaf 3.2 van deze bundel.

¹¹⁹ **SBL-competenties:** SBL staat voor Stichting Beroepskwaliteit Leraren en ander onderwijspersoneel. In de wet op de Beroepen in het Onderwijs (2004) - bekend onder de naam wet BIO - is geregeld dat leraren en onderwijsondersteuners moeten voldoen aan bekwaamheidseisen. De SBL heeft de bekwaamheidseisen verder uitgewerkt in zeven competenties die gerelateerd zijn aan de verschillende rollen van de docent: interpersoonlijke competentie, pedagogische competentie, vakinhoudelijke en didactische competentie, organisatorische competentie, competent in samenwerken in een team, competent in samenwerken met de omgeving en competent in reflectie en ontwikkeling.

noemd. Leraren zijn niet langer alleen didactici, maar dienen adaptief onderwijs¹²⁰ te geven, waarbij ze afstemmen op de drie psychologische basisbehoeftes van kinderen: de behoefte aan relatie, aan competentie en aan autonomie (Stevens, 1997). Ook binnen het handelingsgericht werken (HGW)¹²¹ staat het handelen van de leraar centraal: leraren spelen zo goed mogelijk in op de onderwijsbehoeftes van leerlingen. Hiervoor moeten ze hun pedagogische sensitiviteit verder ontwikkelen: goed kijken, begrijpen, handelen en reflecteren om kinderen uit te dagen zich verder te ontwikkelen. De focus ligt niet op tekortkomingen van kinderen, maar op hun mogelijkheden (Pameijer, Van Beukering & De Lange, 2009).

Kinderen met gedragsproblemen kunnen volgens de visie van Maria Aarts¹²² van Marte Meo vaak niet anders handelen dan ze doen. Deze kinderen hebben namelijk in een omgeving geleefd die hen niet of onvoldoende heeft uitgedaagd tot de ontwikkeling van zichzelf. Waarschijnlijk hebben ze meer ondersteuning dan andere kinderen nodig om zich verder te ontwikkelen. In de visie van Maria Aarts heeft het bijvoorbeeld geen zin om een kind dat in de pauze bij het buiten spelen steeds ruzie maakt, voor straf in de pauzes binnen te laten zitten. Het kind laat door ruzie te maken bij het buitenspelen namelijk zien, dat het nog niet kan samenspelen en heeft handvatten nodig om dit te leren. Door het kind te isoleren van de andere kinderen is er misschien op dat moment geen ruzie, maar ontwikkelt het kind zich niet in het samenspel en daarin zou hij zich juist moeten ontwikkelen. Om het kind te ondersteunen bij het leren samenspelen is de leraar een belangrijke hulpbron.

Marte Meo richt zich niet op problemen, maar op ontwikkelingsondersteuning: waar is het kind binnen zijn ontwikkeling en wat is de volgende stap? Hoe kan het kind geholpen worden? Datzelfde geldt in de begeleiding van een leraar of bijvoorbeeld de ouders: Wat laat de leraar al zien en wat is een volgende stap? Om dat goed te kunnen zien worden er korte opnames gemaakt van bijvoorbeeld de leraar en het betreffende kind in verschillende situaties. Bijvoorbeeld van een kringactiviteit, vrij spelen of van een instructiemoment. Deze opnames worden minutieus van seconde tot seconde bekeken. Hierbij wordt tevens een checklist¹²³ gebruikt die past bij het ontwikkelingsdoel van het kind c.q. de leraar/opvoeder. Van de opname wordt een Marte Meo OntwikkelingsDiagnose (MMOD)¹²⁴ gemaakt. Deze diagnose geeft aan waar de persoon staat in zijn ontwikkeling: Wat laat hij al zien en wat nog niet? Bijzonder hierbij is dat een opname van enkele minuten in verschillende situaties al voldoende kan zijn om een Marte Meo Diagnose op te stellen. Vervolgens worden enkele werkpunten opgesteld waarmee de begeleider aan de slag gaat. Het gaat hier om het zodanig inrichten van de context dat het kind gestimuleerd wordt om zelf (*Marte Meo*) een volgende stap te zetten. De kern van de volgende stap is het activeren van het kind. Het gaat uitdrukkelijk niet om het compenseren van 'tekorten', zoals het inrichten van een context die ervoor zorgt dat het kind geen last meer heeft van zijn achterstanden.

¹²⁰ *Adaptief onderwijs is '... onderwijs waarbij leerkrachten, binnen een gegeven context, hun onderwijs zoveel mogelijk afstemmen op de verschillen tussen hun leerlingen, opdat de door de school vastgestelde doelen bereikt worden.'* (Boland, 1996, 23).

¹²¹ *Model HGW: Handelingsgericht werken (HGW) krijgt sinds enkele jaren steeds meer belangstelling. Leraren gebruiken deze werkwijze bij het doelgericht omgaan met verschillen tussen leerlingen. De cyclus van handelingsgericht werken bestaat uit de volgende stappen: waarnemen, begrijpen, plannen, realiseren en evalueren.*

¹²² *Maria Aarts heeft eind jaren zeventig van de vorige eeuw Marte Meo International opgericht.*

¹²³ *De checklists for Schools zijn te vinden in Aarts (2006, 99-118).*

¹²⁴ *In de volgende paragraaf is een voorbeeld van een MMOD opgenomen.*

9.2 Een voorbeeld: 'Siem en Roy'¹²⁵ spelen een spelletje'

Ter illustratie wordt hieronder een voorbeeld gegeven van een Marte Meo-begeleiding op SBO De Evenaar. Siem is een zevenjarige jongen. De leraar vraagt zich af hoe ze Siem het beste kan begeleiden. Siem is onrustig en maakt weinig contact met andere kinderen. Hij overtreedt de regels. De leraar heeft moeite met het corrigeren van zijn gedrag. De begeleider van de Marte Meo-methodiek op De Evenaar, Sietske Reefland, maakt een opname van Siem terwijl hij met klasgenoot Roy een spelletje memorie speelt. Na de opnames bekijkt Sietske beeld voor beeld naar wat Siem precies doet.

Siem legt de kaarten zwijgend op tafel. Hij zegt op onvriendelijke toon: 'Zo moet dat niet' als Roy de kaartjes wat verlegt. Als hij start kijkt hij naar de kaarten. En als Siem tijdens het spel twee dezelfde kaarten omdraait roept hij 'Yes'. Hij kijkt daarbij naar de kaartjes. Als Roy iets zegt, kijkt Siem even op naar Roy. Daarna kijkt hij weer naar de tafel met de kaartjes.

Sietske maakt een MMOD (Marte Meo OntwikkelingsDiagnose) van de opname. De MMOD is verdeeld in twee kolommen. In de eerste kolom wordt genoteerd wat Siem al kan. In de tweede kolom komt te staan welke vaardigheden Siem nog kan/moet leren. Bij het opstellen van de MMOD wordt - op de achtergrond - gebruik gemaakt van een checklists die past bij de ontwikkeling van het kind. In dit geval wordt er gekeken naar de vaardigheden die Siem moet ontwikkelen om met andere kinderen te spelen. Daarvoor kiest Sietske voor de checklist 'Coöperation'¹²⁶ (zie voor de checklist pagina 143 van deze bundel). Bij het maken van de MMOD staan de videobeelden centraal. De checklist moet gezien worden als een hulpmiddel en wordt uitdrukkelijk niet gehanteerd als een afvinkstelsel.

MMOD van Siem		
Tijd	Vaardigheden die de begeleider ziet bij Siem	Vaardigheden die Siem nog kan/moet leren
0.07		<ul style="list-style-type: none"> Eigen initiatief benoemen: zeggen wat hij gaat doen. Aansluiten bij de ander: voor hij start opkijken naar de ander om aansluiting te maken.
0.15	<ul style="list-style-type: none"> Emotie uiten: Siem roept: 'Yes' als hij twee dezelfde kaartjes omdraait. 	<ul style="list-style-type: none"> Emoties met de ander delen: als hij een gevoel heeft, opkijken en delen met de ander.
0.22	<ul style="list-style-type: none"> Als Siem praat, kijkt hij even op. Hij maakt oogcontact met Roy. Siem kan sociaal opmerkzaam zijn. 	
0.45	<ul style="list-style-type: none"> Siem kijkt op als Roy iets zegt en maakt oogcontact. 	<ul style="list-style-type: none"> Siem kan/moet leren initiatieven van anderen te blijven volgen (sociaal opmerkzaam te zijn).

Tabel 1: Voorbeeld uit een deel van de MMOD van Siem

¹²⁵ Siem en Roy zijn gefingeerde namen.

¹²⁶ Bron: Aarts (2006, 110).

Uit de MMOD ontstaat een lijst met vaardigheden die Siem nog kan/moet ontwikkelen. Sietske bekijkt de beelden en bespreekt ze met de leraar en de leraarondersteuner. Zij krijgen enkele werkpunten mee die ze kunnen gebruiken om Siem te ondersteunen. Samen gaan ze aan de slag. Allereerst geven ze Siem het gevoel *'Ik ben OK, ik mag er zijn'* door hem steeds vriendelijk aan te kijken. Dat klinkt simpel, maar het is niet altijd gemakkelijk om kinderen die veel extra aandacht vragen positief te blijven benaderen. Door positiever te kijken naar het kind - en dat gebeurt vaak al door naar de opname van het kind te kijken - bouwt de leraar empathie op voor het kind, waardoor het makkelijker is om binding met Siem te maken. Zich verbonden voelen is een van de basisbehoeftes van kinderen.

Daarnaast besteedt de leraar - om Siem meer sociaal opmerkzaam te maken - dagelijks de eerste tien minuten in de kring extra aandacht aan Siem door hem steeds attent te maken op wat er in de groep gebeurt. Bijvoorbeeld door nog eens expliciet te herhalen wat een ander kind heeft gezegd: *'Zo, Siem, heb je dat ook gehoord? Ellie heeft haar zwemdiploma gehaald.'* Of door de gespreksstructuur te verhelderen: *'Nu is Harrie aan de beurt. We gaan luisteren naar wat Harrie te vertellen heeft.'* De leraar kijkt telkens of Siem het gesprek volgt. Zo nodig betreft ze hem er weer bij. Per moment krijgt hij sturing naar waar de aandacht van hem zou moeten zijn. In plaats van met zichzelf bezig te zijn, leert Siem stap voor stap het model: jezelf sturen naar de plaats waar de focus is en erbij blijven. Zo ontwikkelt Siem 'een binnenstuur' en is hij steeds minder afhankelijk van de ondersteuning van de leraar en kan hij op eigen kracht verder.

De leraarondersteuner speelt iedere dag een spelletje met Siem. Er wordt bewust gekozen voor het spelen van gezelschapsspelletjes, omdat dergelijke spelletjes vaste regels hebben en structuur bieden. Daarnaast zijn er vaste omgangsvormen met steeds herhalende taal. Bijvoorbeeld: *'Jij bent aan de beurt.'*, *'Ik hoop dat ik zes gooi.'*, *'Wie staat vooraan?'*, *'Wat een pech.'* en *'Ik win.'* In een gezelschapsspel komen vaak emoties naar boven, zoals blijdschap, teleurstelling, jaloezie en medeleven. Een dergelijk gereguleerde context biedt veel oefenmogelijkheden om emoties bij elkaar en zichzelf waar te nemen en te benoemen. Ook leren de kinderen om te gaan met emoties.

Tijdens het spelletje is de leerkrachtondersteuner bewust bezig met het benoemen van Siems initiatieven. De vaardigheid *'benoemen van eigen initiatieven'* heeft een kind nodig bij het samenspelen. Zo is hij voorspelbaar voor de ander en kan hij bij de ander aansluiten en de ander bij hem. Andere kinderen merken Siem ook eerder op en kunnen hem volgen in zijn handelen. Ieder moment wanneer Siem handelt en niets zegt, benoemt de ondersteuner wat hij doet. Als Siem zwijgend twee kaartjes omdraait, zegt ze bijvoorbeeld: *'Je draait een kaartje om ... en nog een.'* Ook maakt ze steeds helder waar de aandacht van Siem zou moeten liggen. Hiermee wordt geprobeerd Siem meer sociaal opmerkzaam te laten zijn: *'Roy is aan de beurt. Eens kijken of hij twee dezelfde kaartjes pakt.'* Omdat Siem zelf emoties nog niet waarneemt, benoemt ze ook die steeds hardop: *'Kijk eens Siem, Roy kijkt niet blij. Hij heeft nog steeds geen zes gegooid.'* De leraar en de leraarondersteuner zijn bezig met het inrichten van een activerende context voor Siem.

Een paar weken later wordt er weer een opname van Siem gemaakt. Siem en Roy spelen *'Mens erger je niet'* en de ondersteuner benoemt weer stap voor stap wat ze moeten doen en 'lift' emoties op. *'Wat spannend, hè Siem. Eens kijken of Roy een zes gooit.'* Siem heeft duidelijk plezier in het spel. Hij is betrokken en toont emoties. Door de begeleiding heeft hij nieuwe vaardigheden ontwikkeld: Hij is nu beter in staat om sociaal opmerkzaam te zijn en taal te gebruiken om eigen initiatieven en emoties te benoemen, zodat hij kan samenspelen. Ook kan hij langer zijn aandacht vasthouden bij kringgesprekken en groepsinstructie.

De kern van deze aanpak is dat Marte Meo de ontwikkeling van het kind ondersteunt. Er wordt volledig vanuit een pedagogisch perspectief naar het kind gekeken. Door op deze manier af te stemmen op kinderen, ontwikkelen de kinderen zich uiteindelijk op eigen kracht: Marte Meo.

9.3 Leraren zijn de spil

Het voorbeeld ‘*Siem en Roy spelen een spelletje*’ maakt zichtbaar dat bij Marte Meo wordt uitgegaan van de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen. Er wordt minder gekeken naar oorzaken van problemen, maar meer naar kansen. Kansen om te veranderen. Deze manier van kijken naar kinderen sluit aan bij de huidige ontwikkelingen binnen Passend Onderwijs¹²⁷: Leraren leren kijken naar de ontwikkeling van kinderen en ze kunnen dan zodanig afstemmen op de ontwikkeling van kinderen, dat de volgende ontwikkelingsstap als het ware vanzelf gaat. De leraren zorgen voor een activerende context, die kinderen vaak niet zelf kunnen creëren. Leraren zijn hierbij de spil. Kleine veranderingen in het gedrag van de leraar kunnen grote veranderingen bij kinderen bewerkstelligen. Leraren die bijvoorbeeld in leidinggevende situaties steeds hardop benoemen wat ze gaan doen, maken de situatie voor kinderen meer voorspelbaar. En meer overzichtelijk en veilig. Kinderen kunnen zich richten op wat er gaat gebeuren. Bovendien krijgen kinderen doordat de leraar steeds zijn eigen handelen benoemt, veel taal aangereikt. Dit taalaanbod van de leraar draagt bij aan de eigen taalontwikkeling van kinderen, wat tevens ten goede komt aan hun sociale ontwikkeling. Door het bekijken van opnames van zichzelf worden leraren zich meer bewust van hun interactievaardigheden. Daarbij gaat het niet om gedragsverandering van de leraar door het alleen maar aanleren van ‘kunstjes’, maar eerder om het voelen van de eigen betrokkenheid en passie voor kinderen en onderwijs. Door het kijken naar beelden waarin de leerling centraal staat, kijken leraren tegelijkertijd naar zichzelf: Hoe handel ik en hoe zou ik willen/kunnen handelen? Oordeelloos kijken en uitgaan van eigen kracht staat daarbij centraal. Al snel gaat het bij kijken naar opnames over hun eigen betrokkenheid en motivatie als leraar. Korthagen en Evelein (2009) spreken in dit kader over ‘*presence*’: Het onbevangen en oordeelloos waarnemen en handelen vanuit je eigen kern, waardoor je meer de essentie van de situatie (het hier en nu) opmerkt en ook meer in contact komt met je eigen krachten en kwaliteiten. Intern contact (contact met jezelf) noemen ze een noodzakelijke voorwaarde voor extern contact (contact met anderen). Door meer onbevangen waar te nemen kunnen leraren loskomen van vaste gedragspatronen en vanuit het contact op dat moment handelen. Vooral in meer complexe situaties is het lastiger om niet terug te vallen in je oude patronen (Aarts, 2006). Positief leidinggeven, vanuit echt contact, kan op dergelijke momenten negatief leidinggeven worden, waarbij leraren al snel in een negatieve spiraal terechtkomen. Om dit patroon te doorbreken kan het bekijken van video-opnames van eigen lessen mogelijkheden bieden om stil te staan bij en na te denken over zichzelf als leraar.

¹²⁷ *Passend Onderwijs* is een overheidsmaatregel om onderwijs meer ‘passend’ te maken voor ieder kind, ongeacht de zorgbehoefte. Dit zou moeten gebeuren door onder meer minder bureaucratie, meer samenwerking tussen allerlei onderwijsgerelateerde instanties in de regio, ontlasting van het speciaal onderwijs en kwaliteitsverhoging van leraren. De officiële invoering van passend onderwijs is uitgesteld naar schooljaar 2013-2014.

9.4 Ondersteunen van leraren

Zoals hierboven aangegeven is, worden met de Marte Meo-methodiek niet alleen leerlingen begeleid, maar ook leraren. In principe berust de begeleiding van leraren op dezelfde grondslagen als die van leerlingen. Er worden korte opnames gemaakt van de leraar, liefst in verschillende situaties. Deze opnames worden weer beeld voor beeld geanalyseerd en er wordt een MMOD (Marte Meo Ontwikkelingsdiagnose) gemaakt. Hierbij worden checklists gebruikt waarbij de leraar zelf meer centraal staat. Zo heeft de Sietske Reefland van SBO De Evenaar onlangs een ervaren leraar begeleid. Deze leraar had dit jaar een behoorlijk pittige bovenbouwgroep onder zijn hoede. Bij leswisselingen duurde het naar zijn mening steeds te lang voordat hij van de leerlingen de aandacht kreeg. Dit irriteerde de leraar steeds meer. Het contact met de kinderen raakte verstoord, waardoor de sfeer in de groep afnam. Sietske Reefland maakte enkele korte opnames van leswisselingen en de start van de les. Van deze beelden is een MMOD gemaakt, waarbij ze tevens de checklist *'Creating a Clear Central Focus?'*¹²⁸ gebruikte (zie voor deze checklist pagina 144 van deze bundel). De analyse liet zien dat een aantal kinderen wel reageert op de startsignalen van de leraar, maar dat sommige kinderen meer ondersteuning nodig hebben om zich te richten op de leraar. Het thema voor de leraar werd *'positief leiding geven'*. Een van de adviezen aan de leraar was om duidelijker aan te geven *'hoe hij het hebben wilde'*. Zo is in de weken na de eerste opname de leraar in plaats van te zeggen wat hij niet wilde: *'Hou op met kletsen'* of *'Ik krijg er genoeg van'*, steeds meer gaan benoemen hoe hij het wel hebben wilde: *'Kijk allemaal deze kant op'*. Bij de kinderen voor wie deze aanwijzing nog onvoldoende was, noemde hij de naam van het kind, vertelde hij stap voor stap wat het kind moest doen en bevestigde hij dit steeds als het kind deed wat hij zei. Bijvoorbeeld: *'Anton, leg je pen maar in je laatje. Goed zo. En kijk nu naar mij.'* Deze manier van werken bleek effect te hebben.

9.5 Marte Meo en SBO de Evenaar: samen verder

Op SBO De Evenaar wordt sinds twee jaar steeds meer gebruik gemaakt van de hierboven beschreven begeleidingsmethode. De Evenaar is een school met 230 leerlingen, allemaal leerlingen met speciale onderwijsbehoeftes. Op De Evenaar is veel aandacht voor Passend Onderwijs. Leraren die er werken moeten willen dat ze zich blijvend professionaliseren. Dankzij coaching en SVIB (School Video Interactie Begeleiding) is de school, volgens Gonnie Boerma, directeur van De Evenaar, al een eind op weg. *'Kinderen moeten het allerbeste krijgen van ons. We moeten kinderen onvoorwaardelijk accepteren. Wat we ook doen,'* aldus Boerma, *'Kinderen kunnen op sommige momenten niet anders, maar wij als volwassen professionals wel. Wij moeten aansluiten bij wat kinderen nodig hebben zodat ze zich verder kunnen ontwikkelen en niet andersom.'*

Om zo goed mogelijk Passend Onderwijs te kunnen bieden heeft de Evenaar een onderwijs expertisecentrum (OEC) in Nieuwegein opgezet. Onlangs is hiervoor een groot gebouw betrokken, dat een spilfunctie zal gaan bekleden voor alle kinderen met specifieke onderwijsbehoeftes in Nieuwegein. In het gebouw zit - naast de SBO-school - onder meer een expertisecentrum voor zorg, voor- en naschoolse opvang, kinderopvang en een peuterspeelzaal. Tevens is er veel contact binnen het samen-

¹²⁸ Bron: Aarts (2006, 116).

werkingsverband van Nieuwegein met andere instellingen rondom onderwijs en opvoeding.

Door al deze ontwikkelingen was er behoefte aan meer afstemming: Het gebruik van een gemeenschappelijk kader bij het kijken naar kinderen en het praten over ontwikkeling van kinderen. Een studiedag van De Evenaar bracht het team en andere leden van het samenwerkingsverband in aanraking met de Marte Meo-aanpak. Marte Meo bood precies waar ze naar op zoek waren: concrete handvatten om Passend Onderwijs met verschillende partijen vorm te geven. Daarom werd er de keuze gemaakt om het hele team te scholen in de Marte Meo-methodiek. Twee jaar geleden werden een aantal teamleden en mensen uit het samenwerkingsverband, het regionale expertisecentrum, het kinderdagverblijf en de Stichting Stoute Schoenen¹²⁹ opgeleid tot Marte Meo Trainer. Deze Trainers begeleiden en scholen op dit moment de rest van het team. Op deze manier komen alle betrokkenen direct in aanraking met de nieuwe begeleidingsmethodiek. Hierdoor kan de zorg rondom een leerling vanuit eenzelfde expertise en perspectief aangeboden worden.

Sietske Reefman, een van de Marte Meo-begeleiders, geeft aan dat Marte Meo ook voor haar als leraar een goede leerschool is geweest. *'Niet alleen heb ik leraren en kinderen leren begeleiden, maar ik heb ook meer zicht op mijn eigen handelen gekregen en kan beter voorkomen dat er conflicten in de groep ontstaan. Ik ben me veel meer bewust geworden van mijn eigen houding. Bovendien let ik meer op mijn taalgebruik. Ik was me er niet van bewust dat taal zo'n grote rol speelt in de interactie met kinderen.'* Sinds maart 2011 hangt er bij de ingang van de Evenaar een nieuw bordje: Marte Meo School. *'We zijn de eerste in Nederland,'* vertelt de directrice, *'maar er zullen er vast meer volgen.'*

LITERATUUR

- Aarts, J. (2006). *Marte Meo Method for School*. Eindhoven: Aarts Productions.
- Aarts, M. (2000). *Marte Meo Basic Manual*. Harderwijk: Aarts Productions.
- BIO (2004): www.lerarenweb.nl.
- Boland, T. (1996). *Adaptief onderwijs. Een bronnen- en ideeënboek voor Pabo-docenten*. Enschede: SLO,
- Korthagen, F. & Evelein, F. (2009). Presence in onderwijs. Gewaarzijn van denken, voelen en willen in het hier-en-nu als basis voor professioneel handelen. In *VELON-Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 30(1), 13-21.
- Pameijer, N. & Beukering, R. van & Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken. Een handreiking voor het schoolteam*. Leuven: Acco.
- Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen. Een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. Veghel: Faces Reclame & Communicatie.

Marijke Bouwhuis is SVIB-er (School Video Interactie Begeleider) en Marte Meo Trainer. Deze werkzaamheden verricht ze vanuit haar bureau 'www.videobegeleiding.nl'. Daarnaast is ze als opleider/trainer werkzaam op Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), faculteit Educatie-PABO.

¹²⁹ *Stichting Stoute Schoenen* is een stichting die gespecialiseerd is in het aanbieden van zorg op maat voor autistische kinderen en voor kinderen met een aan autisme verwante stoornis.

